

Küresel Güvensizliğin Belirsizlik Üzerinden İnşası

Musa ÖZTÜRK*

Özet

Küreselleşme, yol açmış olduğu sonuçlar itibarıyla ekonomiden siyasete, ekolojiden biyolojiye kadar pek çok bilim dalını ilgilendiren bir değişim sürecidir. Küreselleşme bir yandan yerel üzerinde evrensel olanın baskısını her geçen gün daha da arttırırken potansiyel anlamda yerele de kendini evrensel düzlemde ifade etmenin imkanlarını sunmaktadır. Yerelin evrenselle tepkimeye girmesi veya eşitsiz bir rekabete zorlanması toplumsal yapıların yer(le)inden çıkarılmalarını beraberinde getirmektedir. Yerel ya da geleneksel olanın küresel olanla eşit düzlemde rekabete zorlanması anlam bağlam-dengesini bozmakta toplumsal güvenin dayanak noktalarının güvenilirliğini tartışılır hale getirmektedir. Kökenlerinden koparılanın, yüzer-gezer bir dünya vatandaşı olmanın yol açmış olduğu aidiyet bunalımı ise güvensizliğe ve korkuya yol açmaktadır. Küreselleşmeyi siyasi, ekonomik, kültürel, vb. açılardan değişik boyutları itibarıyla yakından tahlil etmek büyük bir önem arz etse de bireysel düzlemde bizleri esas ilgilendiren husus insanların sisteme nasıl entegre edildikleridir. Bu çalışma kapsamında küreselleşme ve güven ilişkileri bağlamında küreselleşmenin beraberinde getirmiş olduğu belirsizlik durumunun güvensizliği beslediği ve yaygın güvensizlik ortamının hayat tarzı, yaşam standardı gibi olgular üzerinden kendisini nasıl kabul ettirdiği hususu üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: küreselleşme, güven, belirsizlik, bireyselleşme, korku, risk, yetersizlik

THE BUILDING OF THE GLOBAL INSECURITY THROUGH UNCERTAINTY

Abstract

Globalization is a change process that matters a lot of science ssuch as economy, poitics, ecology, andbiologyetc. because of theconsequences it has ledto. On theonehand, globalizationmakestheinfluence of theuniversal on thelocalbiggerandbigger, and on theotherhand, it makes potentially possible forthe localto Express themselves on a universalscale. Thereaction of the local with the universalor an unequal competition between them will bring about damages to the societal constructions. To force telocal or thetraditional oneto compete with the globalone on the equal planede stroys the meaning-context balance and makes there liability of the support points of soical trust questionable. And the belonging crisis, which is theresult of being cut off from his own origin sand being a world citizen of a floating-

* Yrd. Doç. Dr. Mardin ArtukluÜniv. Edeb. Fak. Sosyoloji Bölümü, e-mail: musa_ozturk@hotmail.com

travelling type, lead stoin security and fear. Although it is of a great importanceto closely analyse the globalization in terms of poitics, economy, andcultureetc. , thequestion is how people are entagrated to the system on the individual plane. In his study, we will dwell on that the globalization stimulates the insecurity through the uncertainty it brings together in the context of globalization and trust relations and also on how the commonin security make itself something acceptable over the conceptssuch as lifestyle, living standardsand so on.

Keywords: globalization, trust, uncertainty, individualization, fear, risk, insufficiency

Giriş

Günümüzde pek çok olguyu izah ederken atıfta bulunduğumuz bir ayna ya da havuz kavram olarak “küreselleşme” yaşadığımız dönemin bir gerçekliğidir. İçinde yaşadığımız bu dönemin bundan öncekilerden ayrılan en bariz vasfı bağımlılığın beraberinde getirmiş olduğu aşırı dinamizmdir. Hali hazırda değişik boyutları itibarıyla tecrübe ettiğimiz bu değişim bundan önceki sistemlerdeki ve zamanlardaki toplumsal yaşam pratiklerini, etkileme ve biçimlendirme derecesi/kapsamı bakımından daha şümulüdür. Bu yönüyle küreselleşme, doğu ile batının, kuzey ile güneyin eşzamanlı olarak tepkimeye girmesi anlamında insanlık tarihinde bugüne değin eşi görülmedik bir değişim, dönüşüm ve farklılaşma dönemine karşılık gelmektedir. ZbigniewBrzezinski (1994)’nin ifadesiyle söyleyecek olursak bu anlamda içinde yaşadığımız mevcut dünya, “Kontrolden Çıkmış Dünya”dır.

Günümüz şartlarında küreselleşmeye katılımın bir tercih meselesi mi olduğu yoksa bir zorunluluk mu olduğu tartışılabilir. Hâlihazırda bir soruya verilecek muhtemel yanıt ilk etapta zorunluluk olacağı yönündedir. Küreselleşme nötr anlamda, görece olarak her şeyin küresel bir boyut kazanmasına, kendisini dünya düzleminde ifade etmesine imkan tanıyor gibi görünmektedir. Küreselleşmenin, zihinsel düzlemde herkesin eşit olarak katılabildiği kültürel bir rekabet ortamı yarattığı fikrinin ön plana çıkarılması, onun müdahale edilmesi mümkün ve hatta bir ölçüde gerekli olmayan bir durum olarak algılanmasına ve bunun üzerinden de epistemolojik bir kabullenmeye yol açmaktadır. Küreselleşmenin eklemelenmesi gereken bir durum olarak telakki edilmesi, ideal düzeyde toplumun/toplumsalın kurucu faili veya eyleyeni olarak algılanması yönünde bir kabulü de beraberinde getireceğinden öznesinin gizlenmesine yol açmaktadır (Arslan, 2002).

Bağımlılığın küreselleşmesinin beraberinde getirmiş olduğu kurumsallaşmanın ve profesyonelizmin yükselmesi gündelik hayatı otorite ve kurumların etkisine daha açık hale getirmiştir. Günümüzde seçme ve tercih etme potansiyelinin alabildiğince artmış olmasından dolayı bireysel kimliğin inşası her geçen gün daha büyük bir önem kazanmaktadır. Bireyselleşmenin topluma karşı sorumluluk duygusunu örselemesi, topluma karşı bireyin hak ve menfaatlerini çoğaltmaya/ genişletmeye yönelik bireysel haklara dayalı liberalizmin güçlenmesi başta güven ve sosyalleşme düzeylerinde düşüş olmak üzere pek çok sorunsalı da beraberinde getirmektedir. Sosyalleşme ve güven eksikliğinden doğan boşluğun bürokratik örgütler ve kurumlar tarafından doldurulma yoluna gidildiği görülmektedir.

Çağdaş hayatın ayırt edici birçok alameti olmakla birlikte konumuz açısından bunların başında güven bunalımının yaratmış olduğu kaygı ve korku ortamından beslenen kapsayıcı bir belirsizlik duygusunun güçlenmesi gelmektedir. Belirsizlik hem bilinen dünyanın geleceğine hem de özel dünyanın geleceğine ve erişim alanı içindeki dünyaya ilişkin, özünde karşılaştırılmaz, denetlenemez ürkütücü bir anlayış katkıda bulunmaktadır. Güven ve güvenilirlik yerine korku/kaygı, risk gibi olgular ön plana çıkmaktadır. Söz konusu güvensizlikten kaynaklanan belirsizliğin aşılması noktasında örgüt, kurum, buyruk, yasa, ceza, gibi argümanlar geliştirilerek güven rasyonel enstrümanlar üzerinden mekanik yoldan inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Küreselleşme bir yandan bağımlılığı arttırırken diğer taraftan da geçmişe göre toplumsal eylem alanını genişlettiğinden dolayı ilişkilerin daha az denetlenebilir olmasına yol açmaktadır. Toplumsal eylem alanının genişlemesinin beraberinde getirdiği kimle veya neyle karşılaşılaacağı noktasında ortaya çıkan belirsizlik durumunun aşılmasında güvenin ve güvenilirliğin ontolojik bağlamından kopar(t)ılarak soyut sistemler üzerinden tesis edilmesi yoluna gidildiği görülmektedir. Güvenin bireylerden alınarak ya da bireyi kurumların içine hapsederek oluşturulmaya çalışılması modernlik koşullarında bir boşluğu doldursa da gerçekte birçok yeni psikolojik zayıflık biçimlerine yol açmaktadır. Geçmişte doğal telakki edilen ilişki düzlemlerinin form değiştirerek rasyonalite olgusu üzerinden kurumsal yapılara devredilmesi, geçmişte bizzat tecrübe edilerek öğrenilmiş pek çok faaliyetin uzmanlar tarafından yerine getirilmesine yol açmaktadır. Mevcut şartlar dâhilinde bunun bir gereklilik/zorunluluk olduğu yönünde zihinsel bir kabulün yaşam tarzları üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılması üzerinden

insanlar kapitalizmin amaçlarına daha iyi hizmet eder hale getirilmektedirler. Bu çalışmada, neyin küreselleştiğinden hareketle; kime ya da neye niçin güveniniz, güvenin devri ya da gayrı şahsileş(tiril)mesi, belirsizliğin yüksel(til)mesi gibi konu başlıkları üzerinden küreselleşmenin beraberinde getirmiş olduğu güven krizi ve belirsizlikten hareketle kendisini korku üzerinden nasıl inşa ettiği hususu üzerinde durulacaktır.

1.Küreselleşen Nedir?

Neyin küreselleştğine yönelik bir çözümleme yapmadan küreselleşmenin sonuçlarını kadercı bir bakış açısıyla peşinen kabul etmek bizi yanlış çıkarımlara götürür. Pragmatist açıdan bakıldığında, mevcudun kutsanması ya da sahiplenilmesi yönündeki bir tutum bizim, neyin küreselleştiği ve küreselleşmenin sosyal maliyetleri gibi hususlardaeleştiril düşünce geliştirmemizi engelleyebilir. Bundan dolayı “neyin küreselleştiği” ya da “küreselleşenin ne olduğu” sorusu bize farklı açılımlar sağlayabilir. Örneğin, küreselleşen nedir? Şiir mi, edebiyat mı, din mi, felsefe mi, erdem mi, adalet mi, ihsan mı, ahlak mı ya da toplamda bütün bunların hasılası mıdır? Ya da bütün bunların yerel bağlamlarından kopartılarak mevcut durumu analitik bir bakış açısıyla tahlil edebilme çaba ve gayretinin içinin boşaltılarak sahiciliklerinin son derece tartışılır hale getirildiği bir görecelilik durumu mudur?

Bu çalışma açısından ifade edecek olursak gerçekte küreselleşen; Wallerstein (2005)’in kapitalist dünya ekonomisi olarak kavramsallaştırdığı şekliyle kapitalizm ve onun gündelik hayatın değişik noktalarına nüfuz etmesi sonucu ortaya çıkan hayat tarzının beraberinde getirdiği rasyonel bakış açısıdır denilebilir. Berger (2003: 10 - 11)’in ifadesiyle söyleyecek olursak; “herkesin varsaydığı şey yanlış olmak zorunda değildir. Gelişen bir küresel kültür vardır ve gerek kökeni ve gerekse de içeriği açısından gerçekten Amerika ağırlıklıdır.... Yükselen küresel kültür hem elit hem de popüler araçlarla yayılmaktadır. Elit araçların herhalde en önemlisi, her yıl İsviçre’nin dağ sayfiyesi Davos’ta toplanan Dünya Ekonomi Zirvesi nedeniyle SamuelHuntington’un çok yerinde olarak “Davos Kültürü” dediği iş ve siyaset dünyası liderlerinin uluslararası kültürüdür. Bu kültürün ana lokomotifini olan uluslararası iş, aynı zamanda ekonomik ve teknolojik küreselleşmenin de lokomotifidir.”

Küreselleşme, olgusal düzeyde ele alındığında muhteva itibarıyla her şeyin herkesin kullanıma veya katılımına açık olması gibi bir durumu ihtiva ettiğinden

gerçekte hepimizin birbirine bağ(ım)lı olmasına, bağımlılığın küreselleşmesine ya da (Castells, 2008)'in ifadesiyle “ağ toplumu”na karşılık gelmektedir. Yerelin kendi yerellik girdabından kurtularak küreseli veya küreselin yereli etkileme potansiyelinin artması eylemlerimizin neden ve sonuçları açısından küresel süreçlerin etkisine açık hale getirmektedir. Mevcut kaynaklarımız, bilgi, teknik araçlar, vb. sayesinde eylemlerimiz zaman ve mekân düzleminde geniş bir seyyaliyet imkânına kavuştuğundan pek çok durumda önceliklerimiz halen yerellik tarafından belirlenmiş olsa da küresel etkenleri de bir şekilde hesaba katmak durumunda kalmaktayız. Bu açıdan modernlik zaman, mekân ve uzam boyutlarında önümüze geniş ufuklar açarken diğer taraftan da varlığına ancak sözlüklerde rastladığımız, geleneksel kültürümüzde fiziksel/mekânsal uzaklığı ifade eden “gurbet”in zihinsel düzlemde süreklilik kazanmasına yol açmaktadır.

“Modern öncesi ortamlarda yörenin önceliği yerinden çıkarma ve zaman-uzam uzaklaşmasıyla geniş ölçüde yıkılmış bulunmaktadır. Yöre, düşselleşmiş durumdadır. Çünkü onu oluşturan yapılar artık yerel olarak düzenlenmemektedirler. Yörelere olan sıkı bağlılık ya da buralarla özdeşleşme bugün de sürmektedir. Ancak bu duyguların kendileri de yerlerinden çıkarılmışlardır. Artık yalnızca yerel uygulamaları ve katılımları belirtmezler, çok uzak etkilerle yoğurulmuşlardır. Örneğin; semtteki dükkânların en küçüğü bile, büyük olasılıkla içinde dünyanın her yerinden gelen mallar bulunmaktadır. Yerel topluluk alışılmış, kabul edilmiş anlamlarla doymuş bir ortam değil büyük ölçüde uzaklaştırılmış ilişkilerin yerel olarak konumlanmış bir ortamıdır. Modern toplumların farklı yerlerinde yaşayan herkes bunun farkındadır. Bireylerin, yörenin tanıdık olması sonucu yaşadıkları güvenlik ne derece olursa olsun söz konusu güvenlik yerleşimin özelliklerine olduğu kadar yerinden çıkarılmış ilişkilerin istikrarlı biçimlerine de bağlıdır (Giddens, 2004: 109).”

Bağımlılığın küreselleşmesi eylemlerimizin başarı ve başarısızlığı küresel süreçlerin etkisine açık hale getirmektedir. Bu durum geleneksel anlamda tanıdık-bildik sosyo-kültürel çevrenin dışında kalan diğer yapı, süreç ve aktörlerin etkilerini göz önünde bulundurmaya her geçen gün daha da zorunlu hale getirmektedir. Giddens (2010: 32, 2004: 141)'in ifadesiyle söyleyecek olursak, günümüz şartlarında modernliğin temel karakteristiği olan organizasyonlar birbirinden ayrılmış/yerinden çıkarılmış olduğundan zaman ve mekânın yeniden bir araya getirilmesi/yeniden

yerleştirme süreçlerini dikkate alınmadan anlaşılabilir. Modern toplumsal organizasyonlar fiziksel olarak aynı mekânda bulunmayan çoğu insan eylemlerinin ayrıntılı bir şekilde koordinasyonunu gerektirdiğinden bu eylemlerin gerçekleştirilme zamanı halen gerçekleştirildiği yerle bir şekilde doğrudan bağlantılı olsa da modern öncesi çağda olduğu gibi belirli bir yere bağlı olmak ya da kalmak zorunda değildir. Gündelik hayatın diyalektiği içinde gündelik yaşamın doku ve yapısının geniş toplumsal değişikliklerle bağlantılı olarak yeniden biçimlendirmeye açılması, hayatın zaman-uzam bağlamında yinelenen bir ivmeyle yeniden kurulmaya çalışılması modernlik şartlarında bunların yeniden biçimlendirilmesi için yeni fırsatlar ve olanaklar sunmaktadır.

Güvenlik perspektifinden meseleye bakıldığında bugün, geçmişte rastgele yapıp-ettiğimiz pek çok davranışın risk parantezine alındığı ve bunları önlemeye yönelik büyük bir gayret sarf edildiği görülmektedir. Bilgi seviyesinin yükselmesine paralel olarak risk algısının yükseldiği, risk azaltma ya da önleme mekanizmalarının alabildiğince bir yaygınlık kazandığı görülmektedir. İnam (2003: 19)'ın ifadesiyle söyleyecek olursak; “günümüz dünyasında güven yerine korku var, sakınma var, korunma var, kurallar var, buyruklar var, yasaklar var, cezalar var, ödüller var. Ethos güven kirlenmesine uğramış ve artık temizlenmesi çok zor. Sakınarak, zırhlarla korkularla, kuşkuyla, kaygıyla, şişirilmiş yalancı güven duygularıyla gafletle uyurgezer bir biçimde ya da tam öteki uçta uykusuz yaşıyoruz.” İnsanlar geleceklelerinden emin olabilmek veya bir kısım kazanımlarını teminat altına alarak sürekliliğini sağlayabilmek için risk hesaplama yöntemlerinin kendilerine kazandırmış olduğu farkındalıkla güvenliği yücelterek daha güvenli bir gelecek için büyük fedakârlıklar yapmak zorunda kalmakta ve hatta çoğu durumda buna zorlanmaktadırlar. Örneğin; günümüzde sosyal güvencesi olan pek çok insanın, “gelecekte ne olur ne olmaz” endişesinden hareketle ikinci bir sosyal güvence arayışına girmeleri sonucu her geçen gün daha da genişleyen bireysel emeklilik fonlarındaki artış bu açıdan değerlendirilebilir.

2.Kime ya da Neye Niçin Güveniriz?

Sosyal bilimlerde güven konusu başta pazar araştırmacıları, psikologlar ve siyaset bilimleri olmak üzere pek çok disiplin tarafından ürünlere, kişilere, kurumlara olan güven üzerinden ele alındığından dolayı güven analizlerinde bir çeşitliliğin olduğu

dikkati çekmektedir. Gerçekte güven bürokratik örgüt ya da kurumlardan ziyade bireyin hemcinsleri, nesnel dünyası ve kozmik bağlamda metafizik dünyayla kurmuş olduğu ilişki düzleminden hareketle anlayabiliriz. İnsanın yeryüzünden varlığını sürdürebilmesi için varoluşsal bir olgu olan toplumsal hayatta bireysel ve toplumsal ilişkilerin önemli bir akışkanıdır. O, sosyal ilişkileri anlamlandırmasının yanında bazı sınırları perdeleyerek mahremiyeti kuşatmaktadır. Bu açıdan işbirliği ve dayanışmaya olan katkısı düşünüldüğünde pozitif bir işleve sahiptir. Kenneth Arrow (Fukuyama, 1998:141)'un ifadesiyle söyleyecek olursak; “Güven, toplumsal sistemin önemli bir akışkanıdır. Aynı zamanda son derece etkindir. Diğer insanların sözlerine belli ölçüde bel bağlama hissini vererek başımızı birçok dertten kurtarır. Maalesef bu çok kolayca satın alınabilen bir mal değildir. Eğer güveni satın almak zorundaysanız, zaten ne satın aldığınız hakkında şüpheleriniz vardır.”

Ontolojik açıdan güvenin nesnelere ve kişilerin sürekliliği bağlamında varoluşsal bir zeminde şekillendiği göz önüne alındığında bir bağımlılığa göndermede bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, güven için tanıdık olma ve tanıdık olanın indirgemeci bir bakış açısıyla güvenilmez, bunun karşılığında duygusal ve psikolojik tatmin sağlamaktan uzak, akılcılaştırılmış sistemler vasıtasıyla insan dışı nesnelere olan güvenin yüceltilmesi bir anlamda ilkel bir inanca dayanmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın hemcinslerine güven duyması hem sürekli hem de yinelenen ödüllendirici bir gereksinimdir. Güven, insanların nesnelere ve hemcinsleriyle kurmuş oldukları mekanik bir ilişki sonucu ortaya çıkan bir olgudan ziyade ontolojik düzlemde kozmik bir muhtevaya da sahiptirler. Giddens (2004: 87) gerçekte güvenilirlik iki çeşit olduğunu ifade etmektedir. Ona göre; “Birincisi, birbirlerini çok iyi tanıyan ve uzun süreli tanışıklık temeli üzerinde, birini öbürünün gözünde güvenilir kılan nitelikleri kanıtlanmış bireyler arasında kurulmuş olanıdır. Yerinden çıkarma düzenekleri açısından güvenilirlik ise, inanılabilirlik yine merkez önemde ve niteliklerde kuşkusuz işin içinde olsa bile farklıdır. Bazı durumlarda soyut sistemlere duyulan güven bu sistemlerden bir biçimde “sorumlu” olan birey ya da topluluklarla hiçbir karşılaşmayı gerektirmez. Ancak çoğu durumda bu tür birey ya da topluluklar işin içindedir.

Güven içermiş olduğu anlam itibarıyla bilinçli bir edimden ziyade bilgininde ötesinde bilinmeyene, görünenin de ötesinde görünmeyene inanmak ya da bağlanmayı da içermektedir. İnsan bir şeye bildiği için güvenebileceği gibi bilememe, emin

olamama durumundan ya da kişisel acziyetinden dolayı da güvenebilir. Paul Ricoeur (Sennett, 2010: 153 - 154)'un ifadesiyle söyleyecek olursak, “Güvenilir bir insan olmak için, birilerinin bize ihtiyaç duyduğunu bilmemiz şarttır. Birilerinin bize ihtiyaç duyması için ise söz konusu “Öteki”nin bize muhtaç olması gerekir. Kendisine ihtiyaç duyulmadığını hisseden kişi doğal olarak çevresine tepkisiz hale gelir. “Bana kim ihtiyaç duyuyor?” sorusu, modern kapitalizmde yoğun bir saldırı altındadır. Organizasyonlardaki karşılıklı ihtiyacı ortadan kaldırarak da güvensizlik aşılacaktır. Sistem insanlara kayıtsızlık aşılacaktır.”

Yukarıda sormuş olduğumuz “küreselleşen nedir?” sorusunu bu tespitten hareketle şöyle bir yanıtlayabiliriz: “Eğer temel güven gelişmemişse ya da müphem niteliği denetim altına alınmamışsa sonuç sürekli bir varoluşsal kaygıdır. Dolayısıyla güvenin antitezi en derin anlamında en iyi biçimde varoluşsal endişe ya da korku olarak özetlenebilecek bir zihinsel durumdur (Giddens, 2004: 101). Bu tespitlerden de anlaşılacağı üzere küreselleşme, neo-liberal kapitalizmin bireyselleşme, bireyi yalnız bırakma, bireyi çevreleyen geleneksel güven mekanizmalarını izafileştirme üzerinden güvenlik ihtiyacını aşırı derecede yücelterek korkuyu kendi ideolojisini perdelemek için bir iktidar aracı olarak kullanabilmektedir. Fukuyama (1998: 23)'nın ifadesiyle; bireyselleşmenin artmasına paralel olarak kişisel haklara dayalı liberalizm gelişmesi, toplumun otoritesine karşı bireysel hakları çoğaltma, genişletme eğilimleri kendi mantıksal sonucu olan güven ve sosyalleşme düzeyinde bir düşüşü ve azalmayı beraberinde getirmektedir.

Burada şunun altını çizmek gerekmektedir: Güven tek başına ahlaki bir erdem değildir, erdemın yan ürünüdür. İnsanların dürüstlük, namus ve sadakat normlarını paylaşmaları durumunda işbirliği ve dayanışma duyguları daha canlı olacağından bunlar güven düzeyinde bir yükselişini beraberinde getirecektir. Sosyal sermayeyi besleyen, işbirliğine yönelik toplumsal normların güçlü bir tutkalı olan güven aşırı bencillik ve çıkarıcılık durumlarından kolayca zedelenir. Eğer bir toplumda insanların taahhütlerini yerine getireceğine, sadakat normlarına saygı duyacağına ve çıkarıcı davranışlardan kaçınacağına dair güçlü bir güvenilirlik algısı varsa bunun üzerinden grupların oluşması daha kolay olabileceği gibi bu gruplar vasıtasıyla ortak hedeflere de daha etkin bir biçimde ulaşabilir (Fukuyama, 2000: 52 - 54). Aksi bir durumun vuku bulması durumunda empati kurma/yapma duygusunu kaybetmiş, birbirine güvenmeyen

insanlardan oluşan bir toplumda insanlar kendilerini en nihayetinde yalnızca müzakereye, mukaveleye ve dava etmeye iten bir formel düzenlemeler sistemi altında birbirleriyle işbirliği yapabildikleri bir toplumda bulacaklardır. İnsanların birbirlerini aldattığı, hatta aldatmanın belli kurallara, “hukuka” bağlandığı, hukuka mekanik bir anlam atfedildiği bir yaşam düzeninde insanlar yalnızca kurallarla uğraşmakta ve onlara güvenerek yaşamakta, güvenin temel zemini olan emanet ahlakı rafa kaldırılmaktadır. İnam (2003: 24)’in ifadesiyle; günümüz toplumunda güven kokuşup yok olmaktadır. Yozlaşmış bir varlık ortamında insanlar, güç kullanarak, sindirerek, bunun adına da çoğu kez “uzlaşma” diyerek güven yoksulu bir yaşamın boyunduruğu altında yaşamlarındaki boşluktan kurtulmaya çalışmaktadırlar. Toplumda güvenin yerini yasal, bürokratik aygıtlar almıştır. Fukuyama (1998: 38-39)’nın ifadesiyle yaygın güvensizlik, ekonomistlerin işlem maliyeti olarak nitelendirdikleri unsuru da kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle toplumdaki yaygın güvensizlik, bütün ekonomik aktivitelere bir tür vergi olarak eklenmektedir.

3.Güvenin Devri ya da Gayrı Şahsileş(tiril)mesi

İnsanlık tarihinin büyük bir bölümünde insanlar biyolojik açıdan varlıklarını sürdürebilmek için savaş ve açlık gibi felaketlere karşı hayatta kalabilmek için mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Küreselleşme günümüzde büyük bir belirsizlik duygusuna yol açmaktadır. Sennet (2010: 30)’in ifadesiyle söyleyecek olursak; gerçekte belirsizlik yeni bir durum olmamakla birlikte günümüzdeki belirsizliği diğerlerinden ayıran en önemli husus, bunun belki de hiçbir korkunç tarihi felaket olmadan var olmasıdır. Kapitalizm şartlarında istikrarsızlık normal bir durum olup belirsizlik güçlü kapitalizmin gündelik hayatına sinmiştir. Sistem kendi iç işleyişinden kaynaklanan sorunların paradigma değişiminden ziyade sistem içi argümanlarla çözülme yoluna gidilmesi kayıtsızlığı ve belirsizliği arttırırken Schumpeter’in girişimci insan figürünü günümüzün sıradan insanı olarak sunmaktadır. İnsanın, insan olmasından kaynaklanan insani vasıflarını bir kenara iterek kendini gerçekleştiren bireyler olmaya zorlanması bir yandan kişinin davranışlarını doğal mecrasından saptırarak güven ve sadakat bağlarını zayıflatırken diğer yandan da iradeyle davranışı birbirinden koparmaktadır ki bu şartlar altında karakterin aşınması tıpkı öğrenilmiş çaresizlik durumunda olduğu gibi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Günümüz toplumunun bariz vasıflarından biri kişinin kendine yetmezliği ve yaşanılan dünyanın alabildiğince tehlike ve risklerle dolu olduğunun aşırı derecede vurgulanması üzerinden her şeyin güvenlik perspektifinden değerlendirilmesidir. Yaşanılan dünyanın alabildiğince tehdit ve risklerle dolu olduğuna aşırı derecede vurgu yapılarak potansiyel anlamda riski toptan kötü gören ve mutlaka önlem alınması gerektiği yönünde güçlü bir algı oluşturulmaktadır.

Sistem kendi krizlerini aşmak için kendisine yönelik tehdit ve sorgulamayı sistematik bir biçimde üretmektedir. Gündelik hayatın akışı içerisinde normal olan pek çok şey normal dışılık parantezine alınarak nesneleştirilmek suretiyle zihinsel tahakküm yoluyla risklerin sömürülmesi meşrulaştırılmaktadır. Günümüzde iş gücü piyasasında risk büyük bir sektör haline geldiği görülmektedir. Binlerce danışman risk analizi, risk yönetimi, risk iletişimi gibi konularda tavsiyeler vermektedirler... Aslında bizi yeni tehlikelere karşı uyarın uzmanların sayısı o kadar çoktur ki çoğu durumda bunların tavsiyeleri birbirleriyle çelişmekte ve neyin güvenli ve neyin riskli olduğu konusunda tam bir kafa karışıklığı yaşanmaktadır (Furedi, 2001: 29).

Bizatihi açıklığa kavuşturma dürtüsünün bir ürünü olarak belirsizlik sistemin genişlemesine ivme kazandırması ve uygulamalarını meşrulaştırması açısından son derece hayati bir öneme sahiptir. Beck (2011: 67)'in ifadesiyle; "... bize ait olan bu risk toplumuna hâkim olan sürekli, genişleyen ve başa çıkılmaz müphemliğin faydaları da vardır. O, çağdaş gelişmenin iki büyük aracının, bilim ve teknolojinin çarklarını yağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle günümüzde riskler, ilerlemenin güçlü bir faili haline gelmiştir (Bauman, 2005: 90). Risklerin istismarı üzerinden pazarın genişletilmesi, riskleri gizleme ve açığa çıkarma arasında genel bir geliş gidişi etmekte olduğundan "sorunun" mu "çözüm" olduğunu ya da tersinin mi geçerli olduğunu, kimin neden istifade ettiğini, hangi nedensel tahminlerle riske sebep olma sorumluluklarının ifşa edildiğini veya üstünün örtüldüğünü ve risk hakkındaki tüm bu lakırdının gerçekte tamamen başka bir amaç güden temsili bir siyasi oyunun ifadesi olup olmadığını kimse bil(e)memektedir.

Sürekli risk uyarıları eşliğinde güvenliğin yüceltilmesi insan düşmanı bir entelektüel ve ideolojik atmosfer yaratmaktadır. Bilim, eğitim, yaşam standardı vb. tartışmalar üzerinden topluma ve bireylere azimlerine ket vurma ve davranışlarına sınır getirerek beklentilerin azaltılmasını ya da duruma göre yükseltilmesini meşrulaştırmaya

yönelik olarak bilimin yapıcı veya yıkıcı boyutu abartılmak suretiyle insanlara yetersizlikleri zihinsel düzeyde kabul ettirmeye çalışılmaktadır. Önlem alma; “dikkatli ol yoksa başına geleceklere katlanırsın!” ilkesi üzerinden korku ve panik empoze edilerek “kurbanlık psikolojisi”nin zihinsel düzeyde kabul ettirilmesi üzerinden insan iradesinin rolünü en aza indirgenerek; insanlar, kendi kaderini çizen varlıklar olarak değil hayatta kalmayı başarmaya odaklanmış, koşulların kurbanı bir birey ve bireycilik anlayışı ortaya çıkmaktadır ki bu şartlar altındaki bir öznenin hâkim vasfı “pasifliği”dir. Önlem alma ilkesinin dayandığı kaderci sosyoloji anlayışı insanları, riskten kaçınmaktan fazlasına gücü yetmeyen çaresiz varlıklar olarak resmetmektedir (Furedi, 2001: 219).

Modern öncesi toplumlarda toplum güven; topluluk bağları, akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri temelinde şekillenen yüz yüze ilişkilerden rafine edilerek oluşan, kökleri değerlerde gömülü olan kadim bir değerdir. Küreselleşme, mahremiyetin büyüsunü bozduğundan görece açık bir toplum anlayışına göndermede bulunarak güveni, epistemolojik düzeyde açık, görünür ve bilinir olana indirgeyerek elektromanyetik ve kozmik bağlamından kopararak rasyonalite üzerinden inşaya yönelmektedir. İş dünyasının esnek, değişken ve uçucu ilişkiler spektrumu bireyi doğal habitusundan kopararak onu yapay ve kurgusal ilişkiler ağının içine hapsedmektedir. Kişilik dışı, akılcı tercihler, hesaplı/kitaplı davranmaların yaygınlaşması toplumsal yaşamın duygulardan arınık, ikircikli, yapay ve sahte ilişkiler ağına yenik düşmesi tehlikesini beraberinde getirmektedir. Modern birey, her zamankinden daha fazla oranda extrem uçlarda, sınır hayatlar yaşamaya teşvik edildiğinden doğadan ve doğal olandan kopmaktadır. Farklılaşma ihtiyacının teşvik ettiği ihtisaslaşmanın artmasıyla birlikte birey; uzman rollere ve kişiliklere sahip oldukça, evrenin ve toplumsalın tümlüğü duygusundan uzaklaşmaktadır. Bireyin, bireyselliğinin merkezîliğini keşfetmesi, narsistlik, benmerkezcilik, duygu yitimi, uç akılcılık tuzaklara kapılmasına ve bazı patolojik sorunları deneyimlemesine yol açmaktadır(Aytaç & İlhan, 2008: 205).

Modern dünyada duygusallıktan arındırılmış soyut, bürokratik, dijital ve mekanik aygıtlar üzerinden nispeten geniş bir güvenlik alanı inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu soyut sistem şartlarında cereyan eden rutinler başta kendi kendine yetmezlik durumu olmak üzere yeni psikolojik zayıflık biçimleri yarattığından gerçekte kişilere duyulan güvenin sağladığı şekilde ödüllendirici olmaları ve doyum sağlamaları

mümkün değildir. Doğası gereği bu sistemlerde güven, beklenen sonuçların ortaya konulmaması durumunda bireylere istatistiki olarak “yanıt veren” kişilik dışı ilkelere duyulan bir inancı dayatmaktadır (Giddens, 2004: 93). Modern bürokrasiler, doğaları gereği, duygu dışı davranışlar ve gayri şahsi ilişki matrisleri oluşturduklarından, kişisel davranmanın ve inisiyatif kullanmanın önünü kesmektedirler. Bu örgütlerde, “kişisizleştirme” ameliyesi sistematik olarak işle(til)diğinden amaç “yüzlerin silinmesi”, bireysel özerkliğin yok edilmesi üzerinden eylemin sonuçlarının gayri şahsileşmesidir. Gerçek kişilerin yerine roller ikame edilerek üyeler amaca erişme ya da sorun çözme temelli rollere yönlendirilmektedirler (Aytaç, 2005: 324). Modernlik koşullarında bu yapıların gündelik hayatın tümünü kuşatmasından dolayı güvenin kişilerden kurumlar ve örgütler gibi soyut sistemlere devir ya da transfer edilmesi bu yapılarla girişilen ilişkiler neticesinde gündelik rutinler üzerinden sürekli pekiştirilmektedir.

Gündelik hayatta pek çok edim geçmişe göre çok daha fazla hesaplanabilir hale geldiğinden hesaplanabilirlik yalnızca istikrarlı bir toplumsal hayat için değil bireylerin de daha genel toplumsal dünyayla ilişki kurarken göz önünde bulundukları bir husus ya da değer olarak yükselmektedir. Öngörülebilirlik kişileri, kişisel anlamsızlık tehdidinden uzaklaşacaklarını varsaydığından bunlar temel güvenle bir araya getirilerek bireyin varlığını sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Böylece, akılcılaştırılmış, geleceği öngörme potansiyeli yüksek sistemler sayesinde potansiyel olarak rahatsız edici varoluşsal sorunlar gündelik etkinliklerin iç gönderimli sistemler içindeki kontrolü sayesinde bastırılmaktadır (Giddens, 2010: 252). Fakat sorunun bastırılmış olması ortadan kalkmasına yol açmamakta aksine kartopu gibi büyümesine ve varoluşsal kaygının artmasına yol açmaktadır.

Teknolojinin sağladığı imkânlar dâhilinde güvenin kurumlar veya soyut sistemler aracılığıyla tesis edilmeye çalışılması toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin hem şekil hem de içerik bakımından büyük bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Sosyal kurumların ilişkilerde aracılık rolünü üstlenmesiyle birlikte gerçek kişilerin yerine, imza gibi tanınma araçları yasal kimlik garantisi olarak daha önemli hale gelmiştir. Günümüzde pek çok işlem bu ve benzeri semboller ve şifreler üzerinden yürütülmektedir. Ağlar ve sosyal paylaşım siteleri üzerinden kurulan sanal sosyal ilişkiler sayesinde geleneksel anlamda sosyal temas kurulmasına gerek kalmadan uzak

mesafelerde daha fazla şeyin yapılabilir hale gelmiş olması insanların faaliyet alanını alabildiğince genişletmiştir. Bu şartlar dâhilinde ortak mevcudiyet alanında ilişkilerini yürüten insanların güven talebi için bireysel kimlik numarası, mail adresi gibi şeyler güvenin işareti aracı olarak kabul edilmektedir. Lyon gözetlenen toplumların yükselişinin kaybolan bedenlerle ilgili olduğuna işaret etmektedir. Ona göre; “Bir şeyleri uzaktan gerçekleştirdiğimiz zaman bedenler yok olur. Bir telefon açmak sesle iletişim kurmak anlamına gelir, ama e-posta gönderdiğimiz zaman bu tip bir somutlaştırmanın izi bile kalmaz... 1960’lı yıllardan beri bedenler artan bir oranda yok olmaya başlamışlardır. İletişim ve bilgi teknolojileri sadece fax ve sabit telefonları değil aynı zamanda e-posta, kredi kartı işlemleri, cep telefonları ve interneti de günlük hayatın içine sokmuştur. Bu da, ortak mevcudiyet olmadan da başka pek çok ilişkinin mümkün kılındığı anlamına gelmektedir (Lyon, 33 - 35).” Bu araçlar bir taraftan yaşamı kolaylaştırırken diğer taraftan da bireylerin sistem nezdinde kendilerini güvenilir kılmak için büyük sıkıntılara katlanmalarına ve kişilere güven ile sistem güveni arasında sıkışmalarına yol açmaktadır.

4.Belirsizliğin Yüksel(til)mesi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi belirsizlik yeni bir olgu olmamakla birlikte bugünkü belirsizlik bazı hususlar bakımından geçmiştekilerden ayrılmaktadır. Günümüzde kişinin geçim tarzını ve umutlarını ağır bir biçimde tahrip edebileceğinden korkulan felaketler, savuşturulabilecek ya da en azından güçleri birleştirerek, ortak bir tutum takınarak, önlemleri birlikte tartışarak, onaylayarak ve uygulayarak direnilebilecek türden değildir. En korkunç felaketler kurbanlarını artık tuhaf bir mantıkla ya da hiçbir mantık olmadan seçerek, darbelerini keyfî bir biçimde vermektadırlar. Öyle ki, kimin korkunç bir sona uğrayacağını, kimin kurtulacağını kestirmenin hiçbir yolu yoktur. Bugünkü belirsizlik etkili bir bireyselleştirici güçtür. Birleştirecek yerde böler ve kimin hangi bölümde uyanabileceği hiçbir önem taşımadığı için “ortak çıkarlar” fikri belirsizliği daha da büyütür ve sonunda kavranamaz hale getirir. Korku, endişe ve yakınmaların cezasını insan tek başına kalarak çeker (Bauman, 2005: 36).

“Günümüzün belirsizliği bizatihi açıklığa kavuşturma dürtüsünün bir ürünüdür. Kesin biçimde hissedilen müphemlik belli büyük oranda seçilmiş, ayrı ve daima kapalı

yerelliklerden belirsizliği elemek için günümüzde gösterilen farklı ve dağınık çabalardan kaynaklanmaktadır. Ancak Beck'in ikna edici bir şekilde öne sürdüğü gibi bize ait olan bu risk toplumuna hâkim olan sürekli, genişleyen ve başa çıkılmaz müphemliğin faydaları da vardır. O, çağdaş gelişmenin iki büyük aracının, bilim ve teknolojinin çarklarını yağlamaktadır. Bir başka itibarsız modernist kavramı kullanarak ifade etmek gerekirse; günümüzde belirsizlik ilerlemenin güçlü bir faili haline gelmiştir (Bauman, 2005: 90). Yaygın belirsizlik duygusuna yol açan, “kuşkuculuk, paranoya, şizofreni, nevroz gibi ruh halleri toplumun her katmanına yayıldığından bunlar üzerinden toplum abluka altına alınmaktadır. Kitlelerin adeta belirsizliğe ve riske yazgılanması, belirsizlik ve risk üzerinden baskılanıp denetim altına alınmalarını daha da kolaylaştırmaktadır. Bu da aslında yeni kapitalizme özgü bilinçli ideolojik ve kurumsal bir manipölasyonun yürürlükte olduğunu göstermektedir (İlhan, 2007: 291).”

Risklerin istismarıyla pazarın genişletilmesi, riskleri gizleme ve açığa çıkarma arasında genel bir geliş gidişi teşvik ediyor ve arada “sorunun” mu “çözüm” olduğunu ya da tersinin mi geçerli olduğunu, kimin neden istifade ettiğini, hangi nedensel tahminlerle riske sebep olma sorumluluklarının ifşa edildiğini veya üstünün örtüldüğünü ve risk hakkındaki tüm bu lakırdının gerçekte tamamen başka bir amaç güden temsili bir siyasi oyunun ifadesi mi olduğunu kimse bilmemektedir (Beck, 2011: 67). Belirsizliğin yarattığı kaygı, uyum sağlama yönünde yönlendirilerek sistemin genişlemesine ve bireysel ve toplumsal hayatın daha derin noktalarına nüfuz edilmesine imkân veren kanalların açılmasını kolaylaştırmaktadır.

Toplumsal hayatta etrafımız eşmerkezli özel çıkar halkalarıyla çevrilidir. Bu halkalar etrafımızı ne kadar yakından kuşatırlarsa üzerimizdeki kolektif baskı da o derece artmaktadır. Bireyi kuşatan çevrenin genişlemesi bireyi dar bir çevreyle yetinmekten kurtardığından potansiyel anlamda bireyin varlık ve eylemlerindeki bireysellik derecesini de arttırmaktadır. Simmel (2009: 237)'in ifadesiyle söyleyecek olursak; “kendimizi bağladığımız çevre ne kadar darsa o kadar az bireysellik özgürlüğüne sahip oluruz. Ne var ki bu daha dar çevrenin kendisi de bireysel bir şeydir ve tam da küçük olduğu için kendini bütün diğer çevrelerden keskin bir şekilde koparır. Buna karşılık, aktif olduğumuz ve çıkarlarımızın hüküm sürdüğü çevre genişlerse, onda bireyselliğimizin gelişmesi için daha çok yer olacaktır. Ama bu, bütünün parçaları olarak benzersizliğimiz daha azdır. Toplumsal bir grup olarak bu daha büyük bütünün

bireyselliği daha azdır. Nitekim bireysel farkların tesviyesi sadece kolektivitenin nispi küçüklüğünün ve darlığının değil aynı zamanda – daha doğrusu öncelikle – kendi bireyci renginin de sonucudur.” Küreselleşme şartlarında bireyi kuşatan çevrenin sınırlarının alabildiğince uzaklara çekilmesi, bireyin kendisini mukayese etme imkân ve ölçütlerinin alabildiğince genişlemesi, kişisel haklara dayalı liberalizmin topluma karşı bireyi koruma, bireyin hak ve özgürlüklerini genişletme yönünde bir eğilim göstermesi toplumsal duyarlılığı azaltarak kayıtsızlığı teşvik etmektedir.

Çevrenin genişlemesi yalnızca iradenin belirleyicilerinin farklılaşması bakımından önem taşımaktan ziyade kişisel bir ben duyumunun ortaya çıkması için de çok önem arz etmektedir. Modern hayat üslubunun hayatın kişilik formunda daha önce eşi görülmedik ölçüde tektipleşmeye yol açmış olduğu ortadadır. Ama karşı eğilimleri de dikkate almak gerekmektedir. Bireyi kuşatan çevrenin genişlemesi ölçüsünde bireyin varlık ve eylemlerindeki bireysellik de o derece artacağından daha geniş bir çevreyle bağlantılı olarak sürdürülecek bir hayatın dar bir çevrede yaşanan hayata göre daha fazla bir kişilik bilinci geliştirmesi beklenir. Kişilik kendini bu esnada geliştirdiği duyular, düşünceler ve faaliyetler arasındaki münavebe sayesinde belgelemektedir. Çünkü hayat ne kadar yeknesak ve şaşmaz şekilde ilerlerse duyu deneyiminin uç düzeyleri ortalama düzeyden ne kadar az uzaklaşırsa kişilikli duyumu da o kadar güçsüzleşmektedir. Ama bunlar birbirlerinden ne kadar uzaklaşıyor ve ne kadar enerjik bir biçimde ortaya çıkarlarsa bir insan da kendini o kadar yoğun bir biçimde bir kişilik olarak hissetmektedir (Simmel, 2009: 264 – 265).

“Modern çağ boyunca, bireyin aradığı benliğidir, sabit ve açık bir gönderme noktasıdır. Teorik ve pratik perspektiflerin daha eşi görülmemiş ölçüde genişlemesi, hayatın karmaşıklaşması ve bununla bağlantılı olarak aradığı şeyi kendi dışında bir yerde bulamayacak olması karşısında, böyle sabit bir noktaya duyduğu ihtiyaç daha bir aciliyet kazanır. Nitekim başkalarıyla girilen bütün ilişkiler son tahlilde benin, benliğe varmak için tuttuğu yol üzerindeki duraklardan öte bir şey değildirler. Ben, ister sahip olduğu güçlerle tek başına ayakta durmaya çalışırken böyle destekleyici bir kanaate ihtiyaç olduğu için kendini bu başkalarıyla temelde eşit hissetsin; ister biricikliğinin yalnızlığına katlanacak kadar güçlü olup etraftaki kalabalığın tek varlık sebebi her bireyin başkalarını kendi kıyaslanamazlığının ve kendi dünyasının bireyselliğinin bir ölçüsü olarak kabullenmesi olsun, durum budur (Simmel, 2009: 215 - 216).”

Bauman (2005: 61 - 62)'ın ifadesiyle söyleyecek olursak; "Üyelere bireyler olarak rol vermek modern toplumun alametifarikasıdır. Ne var ki bu rol tanrısal yaratılış gibi bir kerede gerçekleştirilen bir edim değildir. O, her gün yeniden gerçekleştirilen bir etkinliktir. Modern toplum, bireylerin "toplum" denilen karşılıklı karmaşıklıklar şebekesinin her gün yeniden biçimlenmesinden ve yeniden müzakere edilmesinden ibaret olan etkinlikleri kadar "bireyselleşme" etkinliğinde de var olur. İki ortağın hiçbir uzun süre bulunduğu yerde kalamaz. Böylece "bireyselleşme"nin anlamı değişmeye, geçmiş tarihinin birikmiş sonuçları yeni kurallar oluşturdukça ve oyunun her yeni evresine katıldıkça yeni biçimleri kazanmaya devam eder. "Bireyselleşme" artık yüzyıl önceki anlamından ve modern çağın erken zamanlarında, insanların cemaatçi bağımlılık, gözetleme ve pekiştirmeden oluşan sıkıca bağlanmış ağından kurtulup "özgürleşme"nin çok övüldüğü zamanlarda aktardığı şeyden çok farklı bir anlam taşır. Bauman (2005: 63) burada bir hata yapılmaması gerektiğinin daha önceki dönemlerde olduğunun aksine bireyselleşmenin bir seçenek değil bir kader olduğunun altını çizmektedir. Günümüzde bireysel seçme özgürlüğü alanında, bireyselleşmekten kaçınmak ya da bireyselleşme oyununa katılmayı reddetmek gibi bir seçenek kesinlikle gündemde değildir.

Yalıtılmış, atomize olmuş, asosyal bireylerin ekseriyette olduğu bir toplumda aşırı bir kaygı, panik ve güvensizlik duygusu belirsizliği arttırmaktadır. Kişinin bir özne ve ben olarak kendi yerelinden küresel ovardaki yerellerle mukayese etmesi her an kendi konumunu gözden geçirmesini ve kendini öteki üzerinden ya da ötekini dikkate alarak yeniden kurmasını zorunlu kılmaktadır. Mukayese imkânlarının genişlemesinin bir sonucu olarak beklentilerin bir hayli yükselmiş olması başarısızlık ihtimalini de aynı oranda arttırmaktadır. Bu durum günümüzde bizi kuşatan sorunlarımızı aşmamızın önünü tıkayan engellerden birisidir. Bauman (2005: 65)'ın ifadesiyle söyleyecek olursak; bugünlerde kaderin bireylere getirdiği en ortak dert, onların bir araya toplanma özelliğinden yoksun oluşlarıdır. Bunlar bir "ortak dava" içinde özetlenmezler. Başından itibaren başka insanların dertlerine eklenmelerini sağlayacak kenarlardan ya da ara yüzeylerden yoksun kalacak bir tarzda biçimlenmişlerdir.

Küreselleşme şartlarında bunun sosyal hayatımıza yansıyan boyutlarından biri gerçek kişilerin devreden çıkarılarak sosyal ilişkilerin sanal ortamlarda mekanik ya da dijital olarak kurulabilmesinin yolunun açılmış olmasıdır. "Karşılıklı konuşmak ve

karşılıklı anlayış yakalamak için gerekli beceriler giderek azaldıkça, eskiden doğrudan yüzleşilmesi ve sabırla müzakere edilmesi gereken toplu bir görev olan şey, gitgide insanların iletişimi kesmelerinin, kaçıp aralarında bıraktıkları köprüleri yakmalarının mazereti haline gelmektedir. Mutlu olmak için muhtaç olduklarını hissettikleri şeyleri satın almak üzere para kazanmakla meşgul oldukça kadınların da erkeklerinde empatiye ve karşılıklı yanlış anlamalar ile anlaşmazlıkların, bırakın çözümü için, yoğun, kimi zaman çetrefilli ve eziyetli fakat her daim uzun süren ve enerji tüketen müzakeresi için bile ayıracak daha kısıtlı zamanları oluyor (Bauman, 2010: 54 - 55). Sorunsuz bir hayat için kesin reçetelerin, sağlam biçimde sabitlenmiş sürekli yönelim noktalarının ve hayat yolculuğunun kestirilebilir bir hedefinin yokluğu, zihinsel depresyon – kişinin güçsüzlük, eyleme yeteneksizliği ve özellikle akılcı biçimde eyleme, hayatın getirdiği görevlerin üstesinden gelme yeteneksizliği duygusu – geç modern ve portmodern zamanlarımızın simgesel kırıklığı haline gelmiştir. Güçsüzlük, yetersizlik bütün bunlar geç modern ve postmodern hastalığın isimleridirler. Uyumsuzluk korkusu değil uyum sağlamanın imkânsızlığı, sınırları ihlal etme dehşeti değil sınırsızlığın dehşetidir (Bauman, 2005: 59).

Normalde korku, beklenmedik veya öngörülemeyen bir durumla karşılaşan her insanın, zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizma olduğundan hepimizin hayatta, korkmakta haklı olduğumuz pek çok olay vardır. Kişisel deneyimlerimiz ve hayal gücümüz korkularımızı biçimlendirse de günümüzde yaşadığımız korkuların büyük çoğunluğu kişisel deneyimlerimizden kaynaklanmamaktadır. Çünkü geçmişle mukayese ettiğimizde; hastalık, acı, ölüm gibi deneyimlerin oldukça uzağında olduğumuz gibi kişisel güvenlik de olağanüstü derecede artmış durumdadır. Ama bütün bu iyileş(tir)melere rağmen korku giderek hayatımıza daha çok yayılmaktadır (Furedi, 2001: 8). Beck’de sınıflı toplumla risk toplumunu mukayese ederek benzer bir kaniya ulaşmaktadır. Ona göre; “Sınıflı toplumun itici gücünü şöyle özetleyebiliriz: Açım! Öte yandan risk toplumunun harekete geçirdiği devinim ise şöyle ifade edilebilir: Korkuyorum! Böylece ihtiyaç ortaklığının yerini endişe ortaklığı almaktadır (2011: 71).” Kapitalist sistem, uyum sağlayamama ya da toplumun genelinden geri kalma, marjinalize olma gibi korku ya da kaygılar üzerinden; görünürde arkasında hiçbir zaman aklıktan kemikleri çıkmış varlıklar bırakmasa içinde köle emeğinin ve cellatların hüküm

sürdüğü gettolara yol açmasa da gerçekte köle ruhlu, kişiliği, kanaati ve başkaldıracak cesareti olmayan, uyum sağlatılmış insan tipi üretmektedir (Duhm, 1996: 8).

Bireyselleşmenin artmasına paralel olarak bireyin başına gelen olayların kendi vermiş olduğu bireysel kararların neticesi olduğu yönünde bir algı oluşturulmaktadır. Eskiden kaza ya da kader olarak kabul edilen, kişinin herhangi bir sorumluluk duymadığı olay ya da durumların sorumluluğu günümüzde kişilere tevdi edilmiş vaziyettedir. Örneğin, bir sınavı kazanamamak işsiz kalmaya ya da boşanmaya kadar pek çok olayın “kişisel başarısızlık” olarak görülmesine (Beck, 2011: 206 – 207) yol açmaktadır. Korkunun bir uyum sağla(t)ma, itaat et(tir)me, aracı olarak kullanılabilmesi için başarı ve rekabet ilkelerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İktidar, gücünü göstermek ya da otoritesini tesis etmek için gerekirse zora başvurmaktan kaçınmaz. Çünkü zorlama iktidarın doğasında vardır. Rızaya dayanmayan egemenlik ilişkileri ancak dıştan uygulanan zor yoluyla tesis edilebilmektedir. Duhm (1996: 53)’a göre; zor korkuyu üretmektedir. Bunu; “zor, reel korku ve uyum sağlama” şeklinde formüle edebiliriz. Ona göre, bir egemenlik sistemi ne kadar sürtüşmesiz ve fark ettirmeden uygulanırsa o kadar iyi işlemektedir. Öyleyse dıştan gelen ve acımasız zorun yerine daha kolay ve “daha demokratik” egemenlik araçlarının kullanılması, her egemenlik sistemi için çekici olmak durumundadır. Bu ilgiyi, yukarıdaki psikolojik mekanizmalar vasıtasıyla karşılanmaktadır. Başlangıçtaki reel korku, bu mekanizmalar sayesinde irrasyonel korkuya dönüştürülmektedir.

Duhm (1996: 78)’un ortaya koyduğu; *Korkunun Kaynağı Olarak Başarı İlkesine Göre* kapitalizm; “insan ilişkilerini, tek tek kişilerin başarısına ve becerisine göre düzenlemektedir. Yapabilmek-yapamamak kutuplaşması, yaşamakla ilgili hemen hemen bütün sorunlarda, öncelikli bir yargı şemasına dönüşmekte, hayatın kendisi de korkuya yol açan kendini kanıtlama durumlarından oluşan bir koşuya benzemektedir. Bir başarı ortaya koymak gerektiği anda başarısız olma tehlikesi de vardır. İnsan ya haddinden çok anlayışsızdır ya da çok zayıftır veya haddinden çok hassastır ya da çok korkaktır. Başarı ilkesi kaçınılmaz olarak kaçınılmaz olarak bir işin üstesinden gelememek korkusuna yol açacaktır. Ve bu ilke bütün faaliyetlerimize ve ilişkilerimize ne kadar derin yer etmişse, yapamama korkusu da bütün hayatımızın o kadar çok ayrılmaz bir parçası olacaktır.”

“Başarı ilkesiyle korku arasındaki bağlam bir başka düşünceyi de içinde barındırmaktadır. Başarının değerlendirilmesi, ancak başkalarının başarısıyla karşılaştırma yapılarak mümkündür. Bundan şu sonuç çıkıyor: Başkalarının başarısızlığı, insanın kendi başarı şansını arttırmaktadır. Kapitalist toplumda başarı ilkesinin esiri olmuş insanlar, bu nedenle bilinçli ya da bilinçsiz olarak başkalarının başarısızlığını isterler. Böylece başarı ilkesi, insanlar arasındaki uçurumu derinleştirir. Onları birbirine düşman yapar ve en iyi ilişkilere bile kıskançlık ve çok görme gibi tortular bırakır. Meta karakteri ve yabancılaşma nedeniyle zaten gizli bir korkuyla yüklü olan insan ilişkileri bu gizli düşmanlık dolayısıyla yeniden korkuyla dolar. Kapitalist toplumun insanları, birbirlerinin karşısında iğne üstünde otururlar. Karşılaşmaları sırasında taşıdıkları karakter maskeleri ancak iyi iş gördüğü zaman kendilerini güvenlik içinde hissederler. Bunun için de başarı göstermek şarttır. Çünkü başarı, hem ekonomik hem de ekonomi dışı ilişkilerde en yüksek değişim değerine sahiptir. Başarıya karşılık para ve toplumsal prestij kazanılır. İşin öteki yüzü ise hep başaramama korkusudur ve bu korku “kendine güvenen” insanlara bile damgasını vurmuştur (Duhm, 1996: 78 – 79).”

İş hayatı üzerinden bireysel ve toplumsal hayatın bütünüyle yeniden tanzim edilmesi ahlaki olanın hayattan sürgün edilmesine yol açtığından istikrarlı normatif yapıları deforme etmekte ve insan karakterini aşındırmaktadır. Bu yeni yapı; birey için fedakârlık, sadakat, hoşgörü, dostluk, doğruluk-dürüstlük, uzlaşma vb. yerleşik değerleri referans almak yerine, egoizm, fırsatçılık, riske ve rekabete açıklık, değişkenliğe uyumculuk vb. kişilik özelliklerini teşvik etmektedir. Atomizasyon, bireycilik, toplumsaldan izolasyon hakim hayat formları olarak öne çıktığından yeni kapitalizme özgü bu ideolojik ve kurumsal baskı “öznenin özerkliğinin” yok olmasına neden olmaktadır. Daha fazla kâr maksadıyla verimliliğin öncelenmesi çalışanları yalnızca bir işlevin yerine getiricileri konumuna indirgemekte, gözetim iş/çalışma uzamlarını aşarak toplumun her yerine nüfuz etmekte, mahremiyet ihlal edilerek, toplum tüketim üzerinden manipülatif operasyonların nesnesi haline getirilmektedir (İlhan, 2007: 303). Korkunun bir yaşam tarzı olarak zihinlere hâkim hale gelmesiyle hayattaki zorluklar abartılmaya başlanır. Her şeyin potansiyel anlamda bir risk içerdiği, aşırı derecede ihtiyatlı davranılması gerektiği yönünde evhamın yükselmesi, risk almaktan korkan, itaatkâr insan tipinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Kapitalizmin gelişim

evresinde emeğin parçalanmasıyla başlayan sürecin içinde yaşadığımız dönemde bir anlamda insanların düşüncelerinin denetlenmesini de aşarak sistemin doğurduğu kötülöklere isyan edenlerin tahayyül güçlerini biçimlendirmenin de ötesine geçtiğini söyleyebiliriz. Bu açıdan düşünöldüğünde dezenformasyon üzerinden belirsizliğin ranta tahvil edilerek sömüröldüğünü söyleyebiliriz.

5.Sonuç

Küreselleşme ve güven ilişkisinin ele alındığı bu çalışmada sonuç itibarıyla küreselleşmenin kapitalist üretim, tüketim ve bölüşüm ilişkilerinin dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmasına paralel olarak güven ve güvenilirlik olgularını büyük bir değişime zorladığı, dahası güvensizliğin yol açmış olduğu belirsizlikten beslendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Geleneksel toplumlarda yüz yüze ilişkiler zemininde gelişen gelişen güvenin küreselleşme şartlarında bireylerden kurumlara transfer edildiği görölmektedir. Güvenin gerçek kişilerden alınarak kurumlara devredilmesi görünürde nispeten güvenilir bir alan açsa da ontolojik anlamda yeterli tatmini sağladığı söylenemez. Güvenin; ahlak, erdem, liyakat, sadakat, dürüstlük, vefa, samimiyet gibi varoluşsal duygu ve değerlerden arındırılarak gayri şahsi yapılar üzerinden rasyonel yollarla inşa edilmesi mümkün değildir. Çünkü varoluşsal sorunların kendi varoluşsal bağlamları nezdinde ele alınarak çözümün bu ekseninde aranması gerekmektedir. Güvenilir kurum ya da örgütlerin küreselleşmesi güvenin ve erdemin küreselleştiği ya da dünyanın daha güvenilir insanlardan oluştuğu anlamına gelmemektedir. Sosyal ilişkilerin sosyallik vasfının dışlanarak mekanize edilmesi diğer bir ifadeyle insanların hem cinsleriyle olan ilişkilerinin kurumlar üzerinden düzenlenerek insanın aracılık rolünü üstlenen birey konumuna indirgenmesi bir anlamda onun güven oluşturma potansiyelinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Değerlerin yerine kurumların yüceltilerek toplumun kurumların önceliklerine göre düzenlenmesi bireyin nazarı itibara alınmamasına, insan ilişkilerin araçsallaşmasına yol açmaktadır.

Belirsizliğin beslemiş olduğu bireyselleşme; rasyonel düşünme, amaçlı davranma, menfaatini gözetme gibi duygusallıktan uzak ve çoğu durumda insanın doğasına aykırı vasıfların kabullenilmesini hem teşvik etmekte hem de meşrulaştırmaktadır. Hayat tarzı, yaşam standardı gibi olgular üzerinden bireye, yetersizliğin aşırı derecede hatırlatılması suretiyle korku, panik, yetersizlik, uyum

sağlayamama, marjinalize olma gibi negatif durumlar araçsallaştırılarak uyma ve itaat etme davranışı tesis edilmektedir.

Netice itibarıyla kapitalizmin gelişimi dikkate alındığında endüstri devrimiyle başlayan üçüncü dünyanın kolonileştirilmesi sürecinin neo-liberal dönemde yeni bir evreye girdiği görülmektedir. Tüketime ve anlık hazlara odaklı popüler kültürün kitlelerin tüketimine sunulması kapitalizm açısından gündelik hayatı verimli bir av sahası haline getirirken bu hayatın hızına ve hazına ayak uydurmak isteyen insanları da her geçen gün daha büyük fedakârlıkta bulunmaya zorlamaktadır. Aşırı ya da yıkıcı bireyselleşmenin bir ideoloji olarak dayatılması; yardımlaşma, dayanışma, duyarlılık gibi duyguları dumura uğratmaktadır. Bireyin yalnızlaştırılması ve yabancılaştırılması üzerinden psikolojik direnç noktalarının zayıflatılması sonucu oluşan belirsizlik ortamı güvenlik ihtiyacını arttırmaktadır. Yaygın güvensizlik ortamı da sistemin işleyişine ivme kazandırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, Abdurrahman** (2002), “Küreselleşme: Kuşatma Altındaki Dünya”,
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=38>
(Erişim Tarihi: 31.05.2012).
- Aytaç, Ömer** (2005), “Modern Bürokrasiler ve Yabancılaşma Ethosu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 2.
- Aytaç, Ömer & İlhan, Süleyman** (2008), “Yeni Kapitalizmin Kaotik Evreni: Belirsizlik, Sömürü ve Ahlâki Kriz”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1.
- Bauman, Zygmunt** (2005), *Bireyselleşmiş Toplum*, (Çev. Y. Alogan), Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Bauman, Zygmunt** (2010), *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, (Çev. F. Çoban & İ. Katırcı), De Ki Yay. Ankara.
- Beck, Ulrich** (2011), *Risk Toplumu*, (Çev. K. Özdoğan & B. Doğan), İthaki Yay. İstanbul.
- Berger, Peter L.** (2003), “Küreselleşmenin Kültürel Dinamikleri”, *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*, (Ed. P. L. Berger & S. P. Huntington), (Çev. A. Ortaç), Kitap Yay.İst.
- Brzezinski, Zbigniew** (1994), *Kontrolden Çıkmış Dünya*, (Çev. H. Menemencioglu), Türkiye İş Bankası Yay. Ankara.
- Castells, Manuel** (2008), *Ağ Toplumun Yükselişi, Cilt I.* (Çev. E. Kılıç), İst. Bilgi Üniv. Yay. İstanbul.
- Duhm, Peter** (1996), *Kapitalizmde Korku*, (Çev. S. Şölçün), Ayraç Yay. Ankara
- Fukuyama, Francis** (1998), *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev. A.

- Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Yay. Ankara.
- Fukuyama, Francis** (2000), *Büyük Çözülme*, (Çev. Z. Avcı & A. T. Aydemir), Sabah Kitapları, İstanbul.
- Furedi, Frank** (2001), *Korku Kültürü*, (Çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Giddens, Anthony** (2004), *Modernliğin Sonuçları*, (Çev. E. Kuşdil), Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Giddens, Anthony** (2010), *Modernite ve Bireysel-Kimlik*, (Çev. Ü. Tatlıcan), Say Yay. İstanbul.
- İlhan, Süleyman** (2007), “Yeni Kapitalizmin Karanlık Yüzü: İnsanlık ve Ahlakilik Söylemlerinin Sahiciliği Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2.
- İnam, Ahmet** (2003), “Her Şeyin Başı Güven”, *Sosyal Bilimlerde Güven*, (Ed. F. Erdem), Vadi Yay. Ankara.
- Lyon, David** (2006), *Gözetlenen Toplum*, (Çev. G. Soykan), Kalkedon Yay. İstanbul.
- Sennett, Richard** (2010), *Karakter Aşınması*, (Çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Yay. İstanbul.
- Simmel, George** (2009), *Bireysellik ve Kültür*, (Çev. T. Birkan), Metis Yay. İstanbul.
- Wallerstein, İmmanuel** (2005), *Dünya Sistemleri Analizi*, (Çev. E. Abadoğlu & N. Ersoy), Aram Yay. İstanbul.